

Marin Dinu

Globalizarea

– modelul explicativ –

Economie teoretică și aplicată
Seria Sinteze

Cuprins

Contextul / 3
Procesul / 19
Fenomenologie / 37
Emergențe / 57

Supliment al revistei
„Economie teoretică și aplicată”
Theoretical and Applied Economics
ISSN 1841-8678
E-mail: economia.ta@edeconomica.com

Contextul*

Omenirea se află în pragul unei noi sinteze. Aceasta înseamnă un nou orizont paradigmatic în semnificațiile căruia se va structura o nouă civilizație. Deja de trei decenii ne aflăm în coada de cometă a civilizației industriale, a mecanicismului, materialismului și universului-ceasornic. În acest interval s-au exersat cu grație *postvalorile* primei sinteze randamentale: economia a devenit postindustrială, cultura – postmodernă, societatea – postnațională. Mai mult, s-au declanșat procese de urgență postcomunistă și postcapitalistă.

Blocarea în comoditate

Imprecizia acestor concepte nu este complet inocentă. Ne găsim în situația percepției unui atentat la comoditățile generate de reperele habituale instalate, începând cu prima revoluție industrială, în dimensiunile materiale, și cu revoluțiile naționale, în dimensiunile spirituale ale existenței. Pentru a nu pierde definitiv aceste valori, practic pentru a întârzia sentimentul de structurării lor, elitele au inventat, ca răspuns la o așteptare irațională, o etapă de despărțire, *au ralenti*, pe care mulți oameni încearcă să o lungească cât pot. Într-un fel, se amână

* Text apărut în nr. 1 al revistei „Economie teoretică și aplicată” cu titlul *Relevanța rațională a paradigmatelor difuze*.

responsabilitatea pentru numirea diferenței, a ceea ce urmează după postindustrialism, postmodernism, postcomunism sau postcapitalism.

Este vorba, fără îndoială, de o dificultate surprinzătoare de a defini, până la urmă, sensul evoluțiilor, chiar idealul social care să genereze o mai mare coerență tensiunilor creatoare. Imprecizia conceptelor ce condensează semnificațiile proceselor de tip tranzitiv în care se află omenirea nu este nicidecum programatică, deși tăcerea în mediile intelectuale pare să lase loc de interpretare.

Această percepere, în contradicție acută cu determinările raționale ale societății cunoașterii în care tocmai am intrat, relevă nu atât un deficit de adecvare reactivă, în primul rând la schimbare, în fapt chiar la marea schimbare a sintezei, cât mai ales un supliment de chibzuință în fața consecințelor neașteptat de ample și persistente ale unor concepte ce păreau invenții sterile. Nu încap îndoială că sentimentul de neliniște ce însoțește decrementala situație ridică prețul schimbării până la nivelul în care singura soluție înseamnă lipsa de alternativă la tranziție. Tocmai pentru că va fi ceva diferit, ce închide un cerc de valori pentru a deschide un altul, firele raționale și sentimentale ce ne leagă de cercul sintezei care se închide (după o expresie celebră a lui Commoner) sunt cârpite în fel și chip.

Ieșirea dintr-o modernitate se arată mai încărcată de tensiuni contrariante decât nașterea unui copil. Până la

un punct, nesesizat încă, ieșirea din scenă a lumii orientate după randament ia forma nașterii unei alte lumi, ce pare însă puțin pregătită să pornească în alt fel ciclul căutării de sine. În cel fel anume, stă ascuns în conceptele ezitante ale postmodernismului!

Tot ceea ce ne arată științele sociale de câteva decenii nu reprezintă altceva decât această sisifică încercare de a readuce în atenție algoritmi unei civilizații ce se prăvălește implacabil. De la teoriile recosmetizate ale interdependențelor ce ținesc eternizarea rolului statului în construcția globală și până la rebrendizarea terorii și impunerea unui pattern al libertății autocentrat pe singura supraputere a lumii, se regăsesc semnificații ce limitează sau deturneză opțiunile de ieșire din consecințele primei modernități.

Presiunea căreia încearcă să i se răspundă cu concepte difuze de către științele sociale este nu doar una a decadenței epistemologice, ci și una a ineismului ontologic.

Recursul la deschidere

Și totuși, una este această tendință de resuscitare a unor valori constitutive și alta este cea de aglomerare terminologică a celor două sensuri ale magistralelor evoluției, deci și pe cel pe care vine schimbarea modelului explicativ. Forțând cogniția cu concepte difuze, chiar false, științele sociale și exponenții lor retrofili devin actorii unui scenariu care se joacă cu sălile din ce în ce mai goale. Realitatea

spectaculoasă este afară, unde se construiesc alte temple comunicaționale. Discursul noilor actori se încarcă de sensuri și semnificații ce înfiripă un univers cu repere precise, chiar dacă prin complexitate sunt și ele percepute difuz.

Așa se face că pensionata societate postindustrială începe să fie numită societate a cunoașterii, că retrocedanta societate postcapitalistă este tot mai des identificată drept ceea ce este, adică societate globală. Deja nu mai este vorba de ceva luat drept altceva, cu miza de a clasiciza politica struțului, ci de a marca o falie în evoluție, o discontinuitate în care se originează sinteza de după industrialism, mecanicism, materialism și universul-ceasornic.

Această adevărată întârziere cognitivă se produce prin efortul de a suprapune peste realitate sensurile resuscitate ale postvalorilor sintezei reprezentate de modernitatea randamentală născută din industrialism. La drept vorbind nu este ceva ce contrazice definitiv atitudinea umanității în fața habitudinilor. Omul a avut dintotdeauna propensiunea spre fidelitate. Nu din alt motiv se spune că obișnuința este a doua natură a omului.

Reperle cognitive și axiologice sunt inerțiale și au efecte remanente și atunci când contextul lor determinant a dispărut. Ba chiar uneori efectele lor sunt atât de puternice încât nu lasă loc insinuării valorilor noilor contexte. Școala are, în această privință, o funcție involuntară.

Inculcarea reperelor explicative ale paradigmei unui domeniu, dar mai ales a paradigmei tutelare, de genul universului-ceasornic a lui Descartes, pare să eternizeze un model explicativ, în orice caz acesta rămâne suficient de operațional pentru marea majoritate a societății umane. Ceea ce vine să contrazică setul de valori explicative ale paradigmei tutelare este fie respins, fie supus unui proces de pervertire cognitivă, de falsificare a sensului și de asimilare astfel a unor concepte deviante.

Împerecherea, chiar cu furie neselectivă, a sufixului decadent *post* cu concepte vizând întârzierea consecințelor primei modernități are și încărcătura reacției alergice la revoluție ca formulă de schimbare violentă a constituției realității. Însă recursul la teoretizarea postcomunismului ca laborator de îndreptățire a disidenței reprezintă o relativizare mult prea mare a sensului ieșirii dintr-un experiment eșuat precum comunismul.

Caracterul difuz al acestei împerecheri conceptuale nu mai este deloc inocent, mai ales când transferă confuzia asupra intrării în diferența specifică a evoluției de după finalizarea tranziției postcomuniste. Nebuloasa epistemologică trădează, în acest caz, îndârjiri pentru păstrarea confortului emoțional al ideologiilor, acțiune justificabilă în reperele toleranței, efectivizată ca normă comportamentală de corectitudine politică. Difuzia în acest caz vine din complicitate ideologică, cu atât mai năucitoare cu cât are acces la suportul intoleranței la alteritate.

Realitatea amânată

Ca urmare, se evidențiază o tendință de a aplica grila interpretativă de tip tehnologic societății cunoașterii, scoțând în față accentele tari ale evoluțiilor uneltelor de muncă, în varianta lor informatică, ba chiar reducând sensurile conceptului la semnificațiile unor străpungeri în tehnicile comunicațiilor. Această și mai agresivă deturnare de sens nu reprezintă nici măcar o variantă academică de a refuza evidența noii realități. Societatea cunoașterii nu este o răsucire a continuității în formula spiralei materialismului dialectic și istoric, ci expresia declanșării unei sinteze cognitive și praxiologice fondate pe cu totul alte valori decât cele la care se așteaptă adepții reflexivi ai saltului calitativ datorat acumulărilor cantitative.

În primă instanță societatea cunoașterii este o problemă de masă critică a resurselor, a uneltelor utilizate, pentru ca în ultimă instanță să fie o altă modernitate. Este vorba de modernitatea centrată pe om și pe ceea ce are el distinctiv în regnul viu: inteligența, cunoașterea și creativitatea.

Societatea cunoașterii, pentru că se întoarce la om și natura lui specifică, face ordine în câmpul explicativ al mijloacelor transformate în scopuri de către societatea randamentală, materialistă, clădită pe revoluțiile industriale. Totodată, răstoarnă și aliniamentele pe care societatea globală este înghesuită în semnificațiile impregnate de revoluțiile naționale în materialul

construcției lumii pe interdependențe care exhibă diferențele.

Societatea globală – ca suport al societății cunoașterii – consacră preeminența a ceea ce ne aseamănă ca oameni și trece în surdină invențiile de valori funcționalizate de revoluțiile naționale – de la crearea statului-națiune până la îngrădirile pluriforme pe suportul suveranității!

Opțiunea crescândă pentru conceptele de globalizare și societate a cunoașterii în locul celor de postcapitalism sau postindustrialism nu este urmată pe o cale regală a cunoașterii. Distorsiunile și ambuscadele ideologice amprentează orizonturile acestor concepte cu grile interpretative preglobale.

Semnalele societății globale – prin inițializarea societății cunoașterii – sunt anihilante pentru valorile consensuale ale industrialismului, în toată pletora lor alimentată de masificare și colectivizare. De aici încercările de confiscare sau deturnare a sensului lor de către modelul explicativ al realității fondat de Descartes.

În această manieră a confuzionării se susține că globalizarea este un proces ce străbate dintotdeauna istoria, că societatea umană este expresia continuă a cunoașterii, că randamentul este certificarea raționalității alegerii, că ordinea este rezultatul acceptării dependențelor ierarhice, că stabilitatea dezvoltării ține de reușita externalităților tot mai abundente, că economia trebuie să nu aibă finalitate socială, că adevărata lume minunată o reprezintă societatea de piață, că adversitatea este principiul ordonator definitiv

confirmat. Încet dar sigur, lucrurile se simplifică cu instrumentele corectitudinii politice, universul-ceasornic ticăie fericit!

Presiunea postvalorilor

Pe lângă a fi formule ce suscită prelungirea aderenței la o stare de lucruri în dizolvare, conceptele difuze se constituie și într-un suport al argumentelor retorice abundente în discursul din amurgul perioadei preglobale. Acestea chiar se transformă în teorii oficiale, cu condiționarea reflexelor corectitudinii politice. Până când și valoarea în mediul științific este judecată în grila de idei a teoriilor definite drept corecte sau a modei generate de ele. Se ajunge în acest fel la ceva incredibil: standardizarea prezenței publice a cercetătorului științific. Dacă acesta prezintă într-alt fel concluziile cercetării, este periferizat în circuitele profesiei. Ritualizări de genul conformării la criteriile de performanță inflexibile, preformate sau codificate exclusiv, pentru a abandona circulația ideilor unor rețele editoriale închise (considerând, bunăoară, derizorie publicarea în volum) au ajuns reguli ce par să exhibe formula „cine nu face ca noi, nu există!”. Adică, un fel de renaștere a prejudecăților doctinare în cercetarea științifică, ce riscă să însemne că substituie argumentele epistemologiei cu cele ale ideologiei la modă, reîncărcând difuz sensurile elitei intelectuale. Și asta în timp ce se

manifestă o mică preocupare pentru inventarea suportului pe care să se testeze inovarea ca o componentă a localizării și a efectivizării presupuse de glocalizare. Diversitatea este amenințată de șapirografia identității, adică se exersează algoritmi preglobalizării pentru a falsifica ciclul globalizării.

În plus, este o exagerare a fixării în fragmentarismul ultraspecializării în care nu mai este nevoie de perspectivă, de coerența ansamblului și de urgența soluțiilor pentru schimbarea radicală a formei. În timp ce devine tot mai evidentă nevoia de înțelegere a perspectivei globale, translatarea în protocolul cercetării a comportamentului repetitiv, imitativ și izolant al corectitudinii politice sărăcește algoritmi globalizării, creează zone de precaritate în raport cu capacitatea de a accesa modelul explicativ al globalizării pe aliniamentele identității. În mod explicit se ajunge să se favorizeze nivelarea diversității în numele unor principii nenaturale de coerență a eligibilității competiționale, în fapt o buclă a selectivității conforme.

Emergența globală este profund deturnată de la sensurile ei: în loc să faciliteze adaptarea presupusă de preeminența performanței în gândire, în inovare, se eșuează pe aliniamente formale, de translatare mecanică a unei experiențe instituționalizate acreditată cu virtutea de a elimina dependența de cale, înainte de toate cea care fixează identitatea. Această substituie de sensuri reproduce relația centru-periferie și în societatea

cunoașterii, ceea ce nu este doar absurd, ci și catastrofal. Imitația este calea cea mai contraproductivă pentru a fi pașaportul pentru societatea cunoașterii. Prin imitație se poate obține doar iluzia de insider, căci în realitate prin ea se fixează în periferie proiecte și oameni. Adică se conservă exact constituția lumii pentru care părea că eram determinați să o depășim. Problema se pune în termeni de acces la globalitate prin conceperea identității ca o forță de universalizare. Pentru a nu se perverti în uniformizare, globalizarea este o formulă competițională de legitimare a inovației locale, ca răspuns al îndreptării individuale (a părții) pentru echilibrarea ofertei globale (a întregului). Altfel, se recade în totalitarism.

Totalitarismul ca paradox al puterii

Din păcate, magistrala deviantă a cunoașterii nu este o problemă pe care o putem rezolva, pentru că pur și simplu ține de cunoaștere exclusiv în varianta ei de putere. Adică strategia postvalorilor este una de putere, și anume a puterii de tip hegemonic ce face regula inclusiv în gestiunea cunoașterii. Scopul nici măcar nu este inovativ, ci unul iterat cu insistență: controlul resurselor globale. Postmodernitatea este, din acest motiv, o formulă de conservare a puterii hegemonice de a controla resursele globale, susținută de silogisme autoimpuse ale corectitudinii politice.

Este un mecanism pervers la modul absolut, este chiar mecanismul ideal al puterii dependentă doar de ea însăși pentru că este confirmată invariabil prin autoasumare. Omenirea se află în situația de a-și constata acceptarea ofertei fără să fie nevoie de formularea unor îndreptățiri. După ce prin componenta randamentală economia a ajuns umană, prin acceptarea determinismului puterii hegemonice societatea devine postumană (Fukuyama, 2005). Adică se reproduc indistinct aceleași valori a căror eternizare are însă nevoie să excludă din algoritmul reproductiv chiar omul.

Alteritatea refuzată

Situația absurdă este coerentă cu intențiile de a refuza fatalitatea altei perspective. Nu altfel ne explicăm de ce globalizarea este ecranată de globalitate (Beck, 2003) și deturnată de globalism, după cum societatea cunoașterii este asimilată revoluțiilor tehnologice sau înghesuită în cușca resurselor anistorice și judecată după regularitățile economicității. Mesajul sugerat subliminal este că globalizarea confirmă de fapt status quo-ul hegemonic, iar cunoașterea se testează suportabil prin cartezianism. Noua sinteză devine astfel o iluzie inutilă!

Acceptanța modelului explicativ este de nediscutat în această mare deturnare de sensuri și semnificații. Științele sociale se abandonează pretențiilor de falsitate și recunosc fără argumente validitatea testului falsificării

(Popper, 2001). Istoricismul este repetitiv până la identitate reprodusă invariabil, schimbarea privește eventual doar forma, evoluția este o spirală preformată a unui pattern autodefinit, lumea fiind, până la urmă și în definitiv, ceea ce îi permite modelul să fie. (Dinu, 2006)

În aceste determinări orice concept este egal cu formele lui istorice, acestea fiind aproximări progresive ale unei esențe transcendente, la care are acces doar puterea în forma ei sublimată și în consecințele căreia suntem captivi.

Triumful cunoașterii

Blocarea în acest model explicativ al constituției lumii și al validării adevărului ca exercițiu de putere nu are cum să stăruie fără să însemne colaps fatal. În fond cunoașterea se blochează în cadrele puterii absolute până găsește, mai repede sau mai încet, soluția de a le străpunge, chiar de a le dizolva complet. În această privință stă mărturie experimentul totalitar al comunismului prăbușit sub greutatea ranforsărilor menite să blocheze alternativa, înainte de toate ca rezultat al cunoașterii.

Paradoxul globalismului, ca și al confiscării instrumentale a societății cunoașterii rezidă nu în falsificarea globalizării. Aceasta consolidează diferența absolută de sens și căi de abordare, vizibilizând tendințele de depășire a falsului și facilitând intrarea într-o nouă modernitate. O modernitate cu alte valori de sinteză, mai

compatibile cu esența naturii umane și cu gestiunea globală a puterii acesteia de a rămâne concordantă cu sine.

Omul începe să redevină o sumă irepresibilă de rațiune și sentimente, de contingent și materialitate. În fapt, omul societății cunoașterii intră în propria-i cetate, a celei de-a doua și a treia realități (Popper, 2000). Posibilul limitează probabilul, realitatea mișcă aliniamentele sale reale și spre forme virtuale, timpul își scurtează durata făcând spațiul accesibil prin definiție, cuplând forțele fizice pentru a le putea controla efectele, unind microstructurile pentru a vedea adâncimile macrouniversului. Omenirea își recompune un alt ideal ce-i dă sens opțiunilor și-i armonizează interesele.

Pașii spre o nouă ordine a lumii pun în evidență schimbarea principiului ordonator. Ceea ce a dinamizat lumea preglobală, adică principiul adversității (Dinu, 2004), se clasează ca lipsit de relevanță. Se impune ca necesar un alt principiu, cel care să redispune mereu simbolurile puterii sau ale consacării și care să asigure fluența orizontului uman de așteptare. Acesta nu poate fi altul decât cel întruchipat de competiție, după exemplul jocurilor sportive colective. Este principiul ordonator care lansează lumea globală în care omul depinde în mod esențial de el însuși, de ceea ce creează și inovează, de cunoaștere în calitate de resursă preponderentă.

Tranziția valorilor

PRIMA MODERNITATE	POSTMODERNISMUL	A DOUA MODERNITATE
mecanicism	relativizare	autoorganizare
materialism	raționalism	pragmatism
industrialism	servicii	cunoaștere
mineral	sintetic	natural
combustie	electricitate	energie verde
masificare	uniformizare	diversitate
muncă	funcție	misiune
muncitor	funcționar	intelectual
centralizare	federalizare	localizare
clivaje sociale	corporatism	activism social
stat-națiune	imperiu	societate postnațională
naționalism	tribalism	cosmopolitism
internațional	transnațional	supranațional
suveranitate	dependență	societate globală
interdependență	internaționalizare	globalizare
specializare	fragmentarism	holism
autarhie	cooperare	deschidere
control	alinie	armonizare
cultură generală	cultură profesională	cultură antreprenorială
ierarhie	sinarhie	poliarhie
sisteme reproductive	sisteme reactive	sisteme creative
distrugere	transformare	inovare
ofertă	îndreptățiri	responsabilitate
adversitate	concurență	competiție

Bibliografie

Albrow, M. (1997), *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*, Polity Press, Cambridge

Archibugi, D., Lundvall, B.A. (2001), *The Globalization Learning Economy*, Oxford University Press, Oxford

Beck, U. (2003), *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului – răspunsuri*, Editura Trei, București

Damasio, A.R. (2004), *Eroarea lui Descartes. Emoțiile, rațiunea și creierul uman*, Humanitas, București

Dinu, M. (2004), *Globalizarea și aproximările ei*, Editura Economică, București

Dinu, M. (2006), *Societatea cunoașterii. O perspectivă postpreferențială asupra resurselor*, în Roșca, Gh. I., *Societatea cunoașterii* (în curs de apariție), Editura Economică, București

Featherstone, M. et. al. (1995), *Global Modernities*, Sage, London

Friedman, L. Th. (2005), *The World Is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century*, Farrar, Straus and Giroux, New York

Fukuyama, Fr. (2005), *Viitorul nostru postuman. Consecințele revoluției biotehnologice*, Humanitas, București

Giddens, A. (2000), *Consecințele modernității*, Editura Univers, București

Penrose, R. (1998), *Incertitudinile rațiunii. Umbrele minții*, Editura Tehnică, București

Popper, K.R. (1998), *Mitul contextului*, Editura Trei, București
Popper, K.R. (2000), *Filozofie socială și filosofia omului*,
Editura Trei, București
Popper, K.R. (2001), *Conjecturi și infirmări. Cercetarea
cunoașterii științifice*, Editura Trei, București

Procesul*

Globalizarea este percepută în două moduri la fel de inadecvate: a) ca un nou concept care repotențează continuitatea modalităților de control al variabilelor unor probleme generale și b) ca o soluție așteptată la blocajele de înțelegere a limitărilor accesului la putere în sistemul internațional. În prima variantă globalizarea este acreditată drept o formulă ce prezervă în chip anistoric configurația lumii, în timp ce a doua variantă este destinată să eternizeze funcțiile top down ale sistemului internațional. Dacă nu ar acoperi o zonă consistentă statistic a preferințelor, cele două moduri de încărcare a conceptului de globalizare ar fi simple speculații. Mediile academice sunt și ele racordate la aliniamentele acestor viziuni.

Ipostaze contextuale

Sensul uzual al conceptului de globalizare se calchiază fie pe cea ce reprezintă starea generică de globalitate, fie pe universul de semnificații iradiat de globalism (Beck, 2003). În cazul stării de globalitate este vorba de problemele universale și anistorice, de genul subdezvoltării, cu pandantul său social – sărăcia, la care niciun regim internațional nu a reușit să dea

* Text apărut în nr. 3 al revistei „Economie teoretică și aplicată” cu titlul *Modelul explicativ al globalizării*.

soluții pe deplin operaționale. Cât privește globalismul, el exprimă un stadiu al evoluției interdependențelor în care un actor al vieții internaționale are un rol preponderent în gestiunea resurselor (economice, culturale, militare, științifice, politice etc.) ale planetei.

Suprapunerea sensului globalizării pe cel al stării de globalitate trimite acest concept în categoria celor ce au însoțit dintotdeauna confruntarea omenirii cu sine însăși: cu ceea ce este, ceea ce are, ceea ce poate să facă și cum reușește să facă (Held, 1993). Ceea ce nu s-a reușit să se rezolve – se știe – a fost transferat de către individ în seama supranaturalului și de către comunități în seama supranaționalului. Trebuie marcat distinct intervalul în care statele s-au deprins să împingă aceste probleme mai ales în seama internaționalului.

Globalismul țintește situația în constituția lumii în care există o singură supraputere, componentele sistemului internațional fiind, în forme diverse și subtile, dependente de deciziile, interesele, comportamentul și evoluțiile supraputerii (Brzezinski, 2000). Este limpede că această configurație a lumii reprezintă o formulă de gestiune a puterii în relațiile internaționale, adică se referă la ideea de ordine (Nye, 2005).

Cele două concepte-sosii ale globalizării ne sugerează, pe de o parte, că globalizarea este tendința spre universalizare în viziunea omenirii despre ea însăși, scoțând în evidență ceea ce are comun sau o afectează în ansamblu, și, pe de altă parte, că evoluția a dus natural

la o asimetrie a distribuției puterii pe planetă, de tip dependentă de un centru care gestionează solitar puterea, asigurând funcționalitatea regimului internațional. Globalitatea vizibilizează problema și globalismul dă soluția! La un loc, cele două concepte înlocuitoare ale globalizării par să ofere matricea în reperele căreia se asigură coerența și consistența vieții internaționale în formula noii ordini globale. Dar, în aceste condiții, de ce mai vorbim de globalizare?

Relativizarea sensului

În ultimele decenii s-au consacrat mai multe perspective de abordare a globalizării. Cea mai abundentă în analize este perspectiva economică, având drept punct de pornire studiul economiilor de scară și desfășurându-se cu stăruință asupra internaționalizării piețelor. Astăzi încep să fie tot mai frecvente analizele perspectivei politice, centrate pe problematica noii ordini și țintind constituția societății globale. O largă audiență au și studiile vizând perspectiva hegemonică, preocupate de descifrarea mecanismelor controlului global al resurselor, cu varianta accesului la puteri (economice, politice, militare, culturale etc.). Nu puține sunt analizele ce relevă perspectiva ezoterică, încercând, între altele, să acrediteze ideea programatică a unei uniuni politice a elitei planetare.

Un corp distinct îl fac studiile despre modelele de integrare (Dinu, Socol, Marinaș, 2005), debutând cu cele privind analiza teoriei economice a federalismului și a constituirii federațiilor.

Este o constatare greu de răsturnat că toate perspectivele de analiză a globalizării sunt în mod fatal parțiale și pe deasupra se supun regulii opțiunii pentru sensurile conceptelor înlocuitoare, globalitate și globalism. Putem vorbi de aproximări conceptuale, deși de puține ori suntem în situația fericită de a găsi într-un studiu informații legate strict de globalizare sau cel puțin să opereze cu diferențele specifice dintre cele trei noțiuni. Situația nu este singulară. Menționăm cazul și al altor concepte cu sensuri suprapuse, cum ar fi cele de tranziție, transformare, reformă, cu trimerile la procesele de urgență postcomunistă. Se practică, în mod surprinzător, un fel de devălmășie sensuală în discursul globalizării, ca și al tranziției postcomuniste (Dinu, 2003).

Un aspect ce confuzionează și mai mult ceea ce ar trebui să fie o teorie a globalizării (deși este doar o bibliografie!) constă în propensiunea ideologică a analizelor. Cele mai frecvente deviații interpretative sunt cele marcate de viziunile deterministe, adeseori în maniera materialismului dialectic și istoric. Acestea explică evoluțiile doar pe seama străpungerilor tehnologice ale revoluției informaționale, care determină prin „noile forțe de producție” schimbări în „structura” lumii. În astfel

de construcții teoretice primează mijloacele în raport cu scopurile globalizării.

O categorie diferită de studii mizează pe puterea de inducție a ideii de ordine reprezentată de statul-națiune și a înclinației statelor de a coopera pentru soluționarea problemelor globale. În această direcție ne aflăm în situația de a constata că instituționalizarea interdependențelor în formula Bretton Woods s-ar putea să se eternizeze prin reformare, cu scopul de a face necesară preeminența rolului statului-națiune în gestionarea regimului internațional. Ceea ce revelează aceste studii este faptul că schimbarea globală scutește de răspunderi sufixul *inter* și de disfuncții *cooperarea* între state.

Teoria conspirației a făcut la rândul ei ravagii în explicarea globalizării. Întrucât aceasta ambiționează să aibă ultimul cuvânt în tot ceea ce se întâmplă în lume, merită să fie lăsată deoparte!

Trebuie să observăm că fiecare traseu de analiză este preocupat de critica celorlalte, astfel încât ele își anihilează reciproc forța explicativă. Rezultatul absolut al contribuției însumate a studiilor despre globalizare este că ea se dovedește prea ușor a fi... ceea ce știm cu toții că este!

Tentația ideologiilor

Faptul că un concept este acreditat cu așa de diferite sensuri trebuie să aibă o explicație. Poate fi găsită, în cazul globalizării, o explicație și plauzibilă, și

credibilă? Încărcarea cu alte sensuri decât cele la care ne-am aștepta să fie îndreptățit conceptul de globalizare pentru a avea cel puțin identitate în dezbaterile teoretice actuale, dacă nu valoare epistemologică și euristică în egală măsură, nu este chiar inocentă (Dinu, 2006).

Putem, fără îndoială, constata faptul că are loc o înrâncenată rezistență la a acoperi sensurile globalizării în fel și chip. Pentru a nu strica viziunea tutelară se exercită o presiune informațională pentru a se accepta la nivelul comunității științifice sensul, de globalism mai ales, pe care l-ar sugera ca megatendință globalizarea. Cumva, în maniera corectitudinii politice, globalizarea trebuie să însemne ceva anume, exact ce este bine să reprezinte status-quo-ul distribuției de putere într-o ordine globală regularizată de o singură superputere. Sugestia este atât de atractivă încât încărcătura de sens a globalizării răspunde unui criteriu minimal de plauzibilitate, de a se suprapune pe o textură a realității identificabilă și congruentă cu un șir de fapte, evenimente, fenomene observabile.

Dacă globalizarea reflectă status-quo-ul sistemului internațional actual înseamnă că acest concept intră într-o clasă mai largă de concepte, care istoricește au aproximat diferitele formule de status-quo, de la conceptul de imperialism până la cel de hegemonism. Această suită de concepte reprezintă situațiile în care, în mai mică sau mai mare proporție, un stat instituie un

regim de dependență sau de subordonare a altor state. Eticheta exactă a formulei actuale a status-quo-ului este cea de „republică imperială” (Aron, 1972), cu variațiile lingvistice de „imperiu american” (Todd, 2003), „putere soft” (Nye, 2004), „imperiu ușor” (Ignatieff, 2003) sau „pop internaționalism” (Krugman, 1996), încercând fiecare să aproximeze în fapt procesul de difuzie a valorilor americane la nivelul planetei, ceea ce în limbajul comun se numește „americanizarea lumii”.

Economiștii de orientare neoliberală asimilează globalizarea cu procesele marcate de supremația pieței, cu accent pe poziția dominantă a piețelor financiare, centrate pe funcția dolarului de monedă internațională de rezervă.

Închiderea sferei

Cheia în interpretarea proceselor de globalizare o are ceea ce numim principiul ordonator, adică regula de bază a configurării vieții internaționale. Admitem ipoteza că istoria omenirii se poate împărți în două perioade: 1) cea în care regula a fost făcută de principiul adversității, pe care o numim perioada preglobală și 2) cea în care regula este făcută de principiul competiției, pe care o numim perioada globalizării.

Ce s-a întâmplat până acum? Principiul adversității a impus regula în care o parte controlează mereu altă

parte. În fapt, întreaga istorie poate fi explicată ca fenomenologie a principiului adversității (de la lupta de supraviețuire la cea de dominare, de la viața triburilor la democrația Atenei lui Pericle, de la Imperiul Roman la hegemonia americană, dar și de la lupta de clasă la ura de rasă, de la conflictele religioase la războiul rece, până la formele adversității față de entități sublimite de genul terorismului, cartelurilor crimei organizate etc.).

Ordinea rezultată din principiul adversității a produs polarizare (economică, ideologică), sisteme politice închise (state străjuite de granițe geografice, economice, ideologice, rasiale) sau cooperare subminată de suveranitatea națională (de interesele divergente ale statelor).

Stadiul în care ne aflăm este cel în care o parte (un stat) controlează întregul (globul), gestionează discreționar puterile globale, exercită unilateralismul deciziilor și favorizează nivelarea diversității (inclusiv culturale). Este vorba evident de o formulă arhitecturală a vieții și regimului internațional la care s-a ajuns pe căi pașnice.

Întrebarea esențială este: rezolvă acest mod de organizare a lumii problemele acumulate în istorie de tipul sărăciei, violenței, poluării, identității? Ne aflăm în situația evolutivă a formulelor de organizare generate de același principiu al adversității. În varianta sa maximală de exprimare, problemele eventual se

reformulează, căci soluționarea nu constituie un algoritm al gestionării ordinii internaționale, instrumentele și funcțiile acesteia fiind neschimbate. Chiar dacă o parte hegemonizează astăzi sistemul global, fără să se schimbe principiul ordonator nu se depășesc consecințele adversității. Nu este întâmplător că răspunsul este sugerat de următoarea aserțiune: „America este nu numai prima și singura superputere cu adevărat mondială, ci și, probabil, ultima” (Brzezinski, 2000).

Depășirea situației nu înseamnă o re poziționare din bunăvoință a SUA în regimul internațional, ci întemeierea ordinii internaționale pe un alt principiu.

Schimbarea principiului

Miza absolută este funcționalizarea unui alt principiu ordonator, care să asigure depășirea situației de blocaj în care se află evoluția regimului internațional și constituția ordinii internaționale.

Situația de fapt arată că în lume acționează astăzi și alți actori decât cei care au produs ordinea în care un stat controlează toate celelalte state ale lumii. Dacă este să spunem lucrurilor pe nume, întregul, astăzi, nu mai este rezultatul însumării mecanice a părților. Ceva se adaugă, chiar o diferență specifică, reprezentată de funcțiile unor noi actori pe lângă statele-națiuni, cum ar fi organizațiile civile cu vocație transnațională,

companiile globale, fondurile de risc („turma electronică” (Friedman, 2002), circulația liberă a factorilor, mai ales a capitalului financiar, grupurile de interese transnaționale, auditorii globali etc. Astăzi vorbim de noi formule de producere a bogăției, centrate pe economia bazată pe cunoaștere, de noi instrumente de genul derivatelor, creării nișelor de piață, influențării consumului prin publicitate. Ideea de control pare să piardă din relevanță într-o lume în care părțile, atât de diverse și cu comportamente consolidate, tind să imite întregul, în orice caz să iasă din grila inflexibilă a structurii interstatale.

Globalizarea apare ca o formulă nouă de organizare a lumii cu scopul de a rezolva în alt mod, nonconflictual, alocarea resurselor, ca și problemele dezvoltării care nu și-au găsit rezolvarea pe principiul adversității. Globalizarea este, deci, o problemă politică de ultimă instanță, ce presupune constituția unei societăți globale, care să gestioneze economia globală, ca și toate celelalte compartimente ale guvernării globale. Analiza globalizării este, în fapt, analiza societății globale. Orice alte aliniamente se subordonează aliniamentului societal. Aspectele tehnice, spectaculoase, au relevanță globală doar în raport cu efectele asupra societății globale (telecomunicații, internet etc.), iar aspectele economice pun în evidență funcția socială a economiei (depășirea riscului economiei offshore, între altele).

Globalizarea se arată a fi procesul de structurare a societății globale, pe câteva caracteristici proprii: a) ca formă a modernității societatea globală este de natură postnațională; b) evoluțiile vizează procese *supra*, după eșecul proceselor *inter*, de la internaționalele de toate culorile până la sistemele instituționale de cooperare interstatală; c) are consistența unui proces constructivist, cu arhitectură instituțională, bazat pe reguli de joc nonconflictuale (nonviolente), de risc calculat și pe criterii postrandamentale, antropice și ecologice, cu sisteme creative postcorporatiste și postindustriale; d) este un proces postcapitalist (în sens clasic și istoric), inovativ în materie de resurse (cunoștințele aduc valoare adăugată preponderentă), cu formule nonpiață pentru câștigul de bunăstare (rezolvă problema „20 versus 80 la sută”, inclusiv prin metode eticiste, și e) este un proces al diversității congruente cu unitatea (globalizarea este, în fapt, glocalizare).

Aceste caracteristici sunt consecința efectivizării principiului competiției, cu aspectul său esențial că totul se redispută, nimic nefiind definitiv, ierarhiile sunt dinamice, intrările și ieșirile din sistem sunt cu adevărat liberalizate. În baza principiului competiției deschise și mereu reluate, globalizarea vine cu o nouă ordine în care se încearcă să nu mai fie posibile vechile nevroze ale istoriei. Din acest punct de vedere, globalizarea este o a doua modernitate a lumi (Beck, 2003), după cea declanșată de revoluțiile industriale

și naționale, cele care au adus clivajele pe relația inter(național) și intra(social), adică adversitatea și conflictele internaționale ca și lupta de clasă, inclusiv conflictele sociale din epoca postindustrială.

Proba viitorului

Omenirea mizează pe ceea ce are comun și poate fi pus în comun, pe ceea ce îi aseamănă între ei pe oameni. Diferitul creativ stă la baza diversității locale, cea de-a doua dimensiune funcțională a globalizării. Competiția se manifestă la acest nivel cu prioritate, unde se selectează agenții globali. Dimensiunea locală constituie un sistem deschis cu autoorganizare.

Trecerea de la perioada preglobală, marcată de principiul adversității, la perioada globală, marcată de principiul competiției, este una conflictuală. Motivele constau în: a) schimbarea setului de valori (suveranitate, interguvernamentalism, hegemonie etc.); b) diminuarea funcțiilor unor actori (statul-națiune, partide, companii naționale etc.); c) reforma instituțională (Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Organizarea Națiunilor Unite, Organizația Mondială a Comerțului etc.); d) schimbarea procedurilor (guvernare centralizată, alocarea politică a resurselor, controlul național al piețelor etc.).

Starea conflictuală dintre partizanii formulelor

preglobale și cei ai globalizării se vede cel mai bine în proiectele de regionalizare (Uniunea Europeană, bunăoară). Dintre cele trei proiecte de integrare regională, doar construcția europeană se află pe un traseu pe care dovedește că încearcă să aplice principiul globalizării. Uniunea Europeană reprezintă o dezvoltare a unor structuri supranaționale, prin transfer de suveranitate („mise en commune”), apar actori cu identitate europeană prevalentă (de la agenți economici până la instituții), decizia se ia într-un sistem de guvernare multinivel, cu partajarea responsabilităților, se aplică metode de coordonare a politicilor pentru a minimiza eșecurile pieței. În același timp, procesele de convergență omogenizează accesul la ofertă, ridicând periferia la nivelul standardelor centrului, procesele economice servesc formării societății europene, ca aproximare a ideii de societate postnațională, eminentamente globală, principiul competiției este ținut prin obiective precum coeziunea socială atinsă prin creștere economică. Deci se instituie reguli ale competiției în care miza se repune mereu în joc. În Uniunea Europeană se prefigurează o ordine instrumentală prin care să se asigure accesul liber la îndreptățiri, de tipul libertăților, și la ofertă, prin competiție reglementată, pentru a nu fi exclusivă.

În sensul sugerat de construcția europeană, globalizarea, prin noul principiu ordonator, încearcă

să rezolve problemele globalității și să depășească globalismul, care este cel mult o globalizare deviantă.

Recurs la ideal

Ca univers de semnificații, ca fenomenologie și ca finalitate, globalizarea se arată a fi altceva decât globalitatea și globalismul, ca și în raport cu orice altă formă istorică pe care acestea au luat-o în perioada preglobală structurată de principiul adversității. Ca practică socială, globalizarea are funcția de a instituționaliza societatea globală, soluția așteptată pentru depășirea consecințelor primei modernități, construită pe clivaje. Economic, globalizarea se desfășoară dincolo de postindustrialism, încărcând aliniamentele noii economii, bazată pe cunoaștere și pe tendințele postrandamentale, de tip ecologic. Componenta socială generează identitatea globală, de tip postnațional, funcționalizând mecanismele compensatorii ale diversității locale, în varianta instituțională a societății civile și asociativității plurimotivate. Din punct de vedere politic, globalizarea exersează guvernarea globală, cu funcție supranațională (comunitară, globală etc.), dar și locală, marcând în fapt consacarea actorilor extrastatali ce ocupă segmente funcționale, atribuții și îndreptări de o

extensie sugerată prin tendințele efectivizate ale liberei circulații a persoanelor, serviciilor, capitalurilor și bunurilor. În fapt, societatea globală va evolua pe un traseu prefigurat de federalismul permisiv recentrării identităților după repere autoasumate în orizontul plurivalent global-local. Reprezentarea intereselor păstrează suportul valorilor, mecanismelor și criteriilor testate de democrație.

Sub aspect esențial, globalizarea este procesul de funcționalizare, pe baza principiului competiției, a economiei globale, care, în cadrul societății globale, de tip postnațional, devine aptă să creeze structuri de decizie și acțiune pe relația global-local, pentru soluționarea problemelor globale și asigurarea echilibrului ofertă-îndreptărire.

Caracterul proiectiv, departe de a reprezenta o nouă tentație de tip utopic, este concordant cu preeminența dimensiunii raționale a umanității, eliberată de propensiunea adversității odată cu abordarea inovației ca resursă nepuizabilă și preponderentă, refăcând pe acest suport nonrandamental armonia dintre natura umană și natura-mamă.

Fără acest înțeles, globalizarea este un proces mimat, golit de conținut, o cale de a grăbi colapsul singurului sistem deschis cu autoorganizare de tip inovativ-rațional pe care-l oferă evoluția vieții pe Terra.

Bibliografie

Aron, R. (1972). *République impériale. Les Etats-Unis dans le monde 1945-1972*, Calmann-Levy, Paris

Bacevich, A. (2002). *American Empire*, Harvard University Press, Cambridge

Bell, D. (1999). *The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*, Basic Books, New York

Beck, U. (2003). *Ce este globalizarea. Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare*, Editura Trei, București

Brzezinski, Z. (2000). *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Univers Enciclopedic, București

Dinu, M. (2003). *Modelul explicativ al paradigmelor economice. Cazul tranziției postcomuniste*, în volumul „Educație economică. Actualitate și perspective”, Editura Economică, București

Dinu, M. (2004). *Globalizarea și aproximările ei*, Editura Economică, București

Dinu, M. (2006). *Relevanța postrațională a paradigmelor difuze*, în „Economie Teoretică și Aplicată”, nr. 1 (496), martie

Dinu, M., Socol, C., Marinaș, M. (2005). *Modelul european de integrare*, Editura Economică, București

Friedman, L. Th. (1990). *The Lexus and the Olive Tree. Understanding Globalization*, Farrar, Straus and Giroux, New York

Friedman, L. Th. (2005). *The World Is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century*, Farrar, Straus and Giroux, New York

Fukuyama, Fr. (2004). *Viitorul nostru postuman. Consecințele revoluției biotehnologice*, Humanitas, București

Giddens, A. (2000). *Runaway World: How Globalization is Reshaping our Lives*, Routledge, New York

Held, D. and McGrew, A. (2002). *Governing Globalization: Power Authority and Global Governance*, Polity Press, Cambridge UK

Held, D. et al (1999). *Global Transformation: Politics, Economics and Culture*, Stanford University Press, Stanford

Ignatieff, M. (2003). *Empire Lite*, Vintage Books, New York

Krugman, P. (1996). *Pop Internationalism*, MIT Press, Cambridge

Nye, J.S. Jr. (2004). *Soft Power. The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York

Nye, J.S. Jr. (2005). *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie și istorie*, Editura Antet, România

Rodrik, D. (1997). *Sense și Nonsense în the Globalization Debate*, Foreign Policy, Summer, pag. 19-37

Stiglitz, J. (2005). *Globalizarea. Speranțe și deziluzii*, Editura Economică, București

Todd, Em (2002). *Après l'empire. Essai sur la décomposition du système américain*, Gallimard, Paris

Fenomenologie*

Odată cu apariția statului-națiune a apărut și nevoia de reguli pentru o ordine internațională. Formulele anterioare erau centrate în jurul ideii de imperiu, cu metoda sa de cucerire prin războaie. Statele-națiuni, fără să renunțe la fascinația imperială, au încercat mai întâi varianta internaționalelor ideologice până să ajungă la ordinea instituțională specifică regimului internațional de după al doilea război mondial.

Regula s-a bazat pe funcționalizarea suveranității într-o lume interdependentă. S-a instituit supravegherea respectării regulii preeminente. Suveranitatea s-a salvat însă teoretic, dar a eșuat pragmatic. Capacitatea de gestionare a resurselor consolidării suveranității în manieră multilaterală s-a dovedit o iluzie a diplomației. Ordinea internațională a devenit teren de dispută între cei care și-au atras instrumentele puterii. Ordinea internațională de după prima parte a secolului trecut a început în manieră multilaterală de gestionare și a sfârșit prin a fi unilateral determinată. Astăzi ordinea este de tip hegemonic.

* Text apărut în nr. 2 al revistei „Economie teoretică și aplicată” cu titlul *Supranaționalul ca stare intermediară. O schiță a ieșirii din era adversității.*

Hegemonizarea interdependențelor

Ordinea internațională hegemonică este un capăt de linie: al liniei de evoluție generate de un principiu ordonator, cel al adversității. Situația pare diferită, cu singura precizare că diferența nu este specifică. Ordinea hegemonică nu este diferită de ordinea imperială; a ajuns în etapa sa internațională, cu tendința de a se testa regula puterii supranaționale. Adică a unei singure supraputeri naționale. Inclusiv în ceea ce privește uniformizarea.

Ordinea hegemonică este nouă prin amploare, dar nu este principial diferită de formulele anterioare de ordonare a lumii. Ceea ce declarăm a fi diferit nu este în fond esențial, ci formal. Internaționalul a ajuns să fie o ordine în care jocurile sunt făcute de o putere supranațională, creându-se senzația că și ordinea a devenit supranațională. Fondul este înlocuit de formă.

Nu altă logică explică suprapunerile se sensuri cumva cu adevărat vinovate (Dinu, 2006). Ordinea internațională gestionată de o putere supranațională este numită globalizare, deși ea este pur și simplu americanizare. Adică, ordinea internațională centrată pe interesele naționale ale supraputerii care sunt astăzi SUA.

Actualul regim internațional nu funcționează pe alte principii decât cele instituționalizate la Bretton Woods. Dacă este să vorbim de diferență, aceasta ar consta în reluarea reflexelor imperiale. Atenuarea diferențelor

naționale se face însă acum prin strălucire supranațională, cu tendințe de forță supranațională.

Ordinea imperială era eminentamente instinctuală, ordinea internațională a unei puteri supranaționale este rațională. În fapt, s-a ajuns să se raționalizeze principiul ordonator. Adversitatea nu a dispărut, ci doar și-a sublimat dimensiunea naturală. Dictarea a devenit copiere și impunerea s-a transformat în modă; în moda corectitudinii politice. Oamenii nu își definesc libertatea după orizontul lor de așteptare, ci sunt liberi să respecte etaloanele nelimitate ale modelului unic. Principiul ordonator nefiind altul, realitatea își schimbă doar forma, nu și conținuturile.

Experiența omenirii încheie astfel un ciclu, deși nu este sigur când se va întâmpla. Adversitatea sublimată rămâne totuși adversitate. Ea deschide o etapă nouă, cea a puterii supranaționale, fără să schimbe principiul ordonator al adversității. Adică și în faza supranațională ne aflăm tot în preglobalizare.

Dialectică perversă

Ordinea globală bazată pe supranaționalul hegemonic este de fapt ordinea internațională în faza sa ultimă. Translația de sens a supranaționalului înspre preeminența diferenței sale specifice este falsă. Supranaționalul hegemonic este internaționalul subordonat intereselor unui singur stat-națiune. Saltul

de la particula *inter* la particula *supra* ține de arta magiei; ea face aparențele să fie evidente ca esență. Supranaționalul american, fie el și acceptat universal, are la bază determinarea adversității. Că în ultimul deceniu adversitatea ca partitură americană se difuzează liber nu este decât o simplă confirmare a continuității de esență în ordinea preglobală. A suprapune sensul globalizării pe supranaționalul hegemonic înseamnă a accepta funcționarea principiului adversității și dincolo de limitele lui firești.

Nu încapă îndoială că supranaționalul hegemonic este un interval, cu multiple variabile perverse și necunoscute tentante, în evoluția formei de ordine internațională în care au eșuat strategiile de gestionare a interdependențelor pe care s-a clădit sistemul statelor lumii. Este eșecul unei performanțe absolute a practicii suveranității statului național: instituțiile Bretton Woods. Adică a sistemului în care pentru conservarea unei valori individuale, cum este suveranitatea, se acționează după îndemnul „să se salveze cine și ce poate”.

Bretton Woods a pornit de la ideea, generoasă pentru timpul acela, de a se miza pe o cauză comună, cea a interdependențelor ce solicită cooperare, dar printr-o concurență a rezultatelor individuale în consolidarea suveranității. Unii, tot mai mulți cu timpul, adică mai puțin unul până la urmă, au pierdut ritmul. Suveranitatea

lor a generat, încet dar sigur, dependență de alte suveranități, apoi chiar de o suveranitate hegemonică.

Nimic contrariant în această evoluție. Substratul constituit de principiul ordonator a generat o continuitate de esență, chiar dacă uneori cu formule declarate noi, cum au fost cele numite supranaționale, fondate la Bretton Woods. După consumarea energiilor procooperare multilaterală, aceste instituții s-au blocat în disputele pentru controlul funcțiilor lor (Stiglitz, 2005).

Sigur, astfel de instituții au fost prea repede și cumva neadecvat declarate drept vectori ai guvernării internaționale, cu nuanțări nominative uneori mondiale sau globale. Ele, mai degrabă, au fost expresia satisfacției de a fi găsit, după ororile războaielor mondiale, o soluție pentru consumarea energiilor negative, un fel de structuri pentru terapia comună a elitelor internaționale. Cauzele comune însă au fost din ce în ce mai mult abandonate proiectelor de tranșare a controlului suveranităților, mai întâi din perspectivă economică, mai apoi, militară și politică. Din exponente ale cooperării multiple, instituțiile Bretton Woods au devenit mecanisme de transmisie a intereselor celui mai puternic membru fondator. Ambiționarea unora de a menține statutul primar a însemnat, ca în cazul ONU, abandonarea lui financiară.

Logica naturală a confiscării

Guvernanța internațională născută la Bretton Woods a eșuat în spectrul guvernantei supranaționale inventate de SUA, în calitate de unică putere a lumii, adică de superputere. Regimul internațional care-și inventase în cooperarea multiplă supapa de refulare a adversității a fost înlocuit cu regimul internațional guvernat supranațional de o superputere. Din păcate, soluția nu depășește adversitatea, ci doar îi dă un alt sens: devine antisuperputere.

Pentru prima dată în istorie principiul ordonator al lumii dezvoltă o fenomenologie a adversității unidireționale. Chiar și unde toleranța părea că dă tonul deciziilor și atitudinilor publice, în Europa, adversitatea se conturează tot mai mult ca o tendință antisuperputere (Roger, 2002). Și asta cu atât mai mult cu cât superputerea multiplică dovezile că-și ia rolul în serios de generator de adversitate, practicând în regimul și în relațiile internaționale unilateralismul absolut.

Mediile academice încearcă să neutralizeze perceperea situației translatând analizele adversității în contextul dezbaterilor despre globalizare. Manevra a avut însă alt efect decât cel scontat, inducând ideea că regimul internațional se află într-o perioadă de tranziție – cu inevitabilul ghem de crize – spre un regim global, ce ar putea fi luat drept un progres sau cel puțin o

variantă îmbunătățită a unei situații limită în care se află omenirea.

Bibliografia globalizării a întreținut cu îndestulare iluzia de altceva, cumva radical diferit, oricum acreditat cu capacitatea de a depăși criza, în materie de regim și relații internaționale. Numai că, în acest caz, este vorba de o suprapunere forțată a două idei ce se referă la două constituții într-adevăr diferite ale interdependențelor în lume ca sistem. Confiscarea supranaționalului, ca stare specifică de guvernanță globală, de către un stat în calitate de superputere, nu schimbă logica și fenomenologia principiului ordonator al adversității. Cel mult se asigură principiului adversității noi sfere de împlinire, din ce în ce mai rafinate, mai periculoase și mai greu de prevenit sau controlat. Orice s-ar spune, terorismul este un produs al noilor resurse de adversitate generate de superputerea ce-și impune de manieră supranațională interesele strictamente naționale.

Deturnarea în sens național a supranaționalului dezvoltă algoritmi imperiului, a cărui vocație nu s-a dovedit nicidecum romantică, chiar dacă eroismul rămâne încă o valoare care înfierbântă imaginația și motivează gesturi publice.

Supranaționalului trebuie până la urmă să i se accepte sensul intrinsec, în acord însă și cu evoluțiile regimului internațional spre formule în care decizia să aibă ritualuri care să nu excludă pe cineva. Altfel se stimulează la infinit adversitatea.

În logica supranaționalului confiscat național se produce inevitabil și marea adversitate. Contrapunerea în sine a intereselor girate de suveranitate este producătoare de adversitate. Ieșirea din cercul vicios al adversității se face într-adevăr pe calea supranaționalului, ca formulă a punerii în comun de către statele-națiuni a protocolului de funcționare a mecanismelor guvernantei globale. Este un traseu al nonexcluderii, chiar dacă episodic ar putea să aibă și borne ale non-combat-ului.

Propensiunea puterii trebuie să iasă din logica adversității și să intre în logica umană a competiției.

Epuizarea naționalului

Supranaționalul nu este o mântuire. Transferul, bunăoară, a neputințelor naționale asupra supranaționalului aproape că nu poate fi evitat. Și asta chiar în pandant cu transferul, deja evident, al exceselor de putere.

Supranaționalul, ca și supranaturalul, sunt spații ale deversării nevrozelor, iluziilor, ambițiilor, riscurilor. Înainte de a fi real, supranaționalul a fost, ca și supranaturalul, imaginativ. Întotdeauna, spațiile bântuite de închipuiri, de fantome, nu pot fi locuite. Supranaționalul ar reprezenta o simplificare prin abstractizare a problemelor complicate pe care le are omenirea. Supranaționalul riscă să fie nisipul în care își vâra capul struțul doritor să nu-l ajungă pericolul.

Mai grav, supranaționalul ar putea fi un supranatural raționalizat sau cel puțin accesibil. Din

păcate, expresia „supranațional” din nou, la fel ca „supranaturalul”, invită la evadare din condiționalitățile și dependențele specifice vieții. Ceea ce nu s-a reușit să se rezolve dintotdeauna în manieră națională și internațională s-ar transfera spre nerezolvare veșnică supranaționalului.

Există o singură variantă în care ceea ce ar trebui să fie supranaționalul ca formulă a guvernantei globale ar reuși: să se iasă din logica adversității. Cine? Aici nu este simplu de convenit. Răspunsul la întrebarea cine să iasă din logica adversității este chinuitor, nu doar pentru că este complicat. El se referă la regulă, nu la excepție. Trimite la constituție, nu la stare, la logică, nu la practică. Răspunsul ține de o altă realitate care să o înlocuiască pe cea bazată pe adversitate.

Răspunsul este o nouă sinteză care o transformă într-un episod pe cea în care ne aflăm acum. Răspunsul înseamnă detaliile unei alte modernități, după ce modernitatea născută din revoluțiile industriale și naționale și-a diminuat forța de iradiere, chiar și-a epuizat posibilitățile de combinare a factorilor specifici de dezvoltare. Este vorba de o civilizație dincolo de industrialism și etatism, de valori care să configureze lumea nu pe direcția inter, epuizată, nici pe direcția supra, eșuată. Lumea care să dea răspunsul la întrebarea de mai sus este una care trebuie să iasă din logica naționalului, chiar dacă prin asta înțelege deocamdată o criză identitară de tip apocaliptic. Dacă nu încearcă acest exercițiu, poate întâi mental, apoi pragmatic, nu

va scăpa de chingile adversității, perfecționată de instrumentarul fabricat de suveranitate pentru regimul internațional.

Practic, ieșirea din logica naționalului, cu extensiile sale *supra* și *infra*, sugerează intrarea într-un adevărat regim al lumii ca întreg. Evoluțiile postnaționale, chiar dacă vor fi trăite ca tragedii ale morții unor valori precum suveranitate, independență etc., sunt singurele menite să ducă la societatea globală. Și asta pentru că adversitatea își pierde sensul, nevoia de afirmare și confirmare identitară fiind satisfăcută de competiție.

Casetă

Dilema permisivă

Desigur, se pune întrebarea de ce este nevoie să ajungem la o societate globală. Această întrebare ia adeseori forme agresive, în stradă. Cumva ciudat, fără să avem viziunea despre ce este vorba, suntem martorii unei contestații subtil mediatizate ca să poată fi trecută cu vederea. E ca și când urmează să se producă un eveniment, chiar o nuntă, la care oaspeții, conduși de cuscri și nași, demonstrează împotriva perechii mirilor. Adică este un fapt și ridicol, și absurd. Cei care ar trebui să se bucure de nuntă aleg să zădărnicească fericirea tânărului cuplu. În loc să guste din bucate, aruncă cu ele în capul mirilor. Bacșișul orchestrei este destinat să schimbe nuneasca în marș funerar.

Într-o atmosferă astfel viciată se nasc proiecte vicioase. Ce vor nuntașii? Să nu aibă loc nunta pentru care s-au pregătit? Motivația nu o putem afla în manieră rațională. Să protesteze împotriva societății globale pentru că se numește așa? Se poate, având în vedere comportamentul invitaților la nuntă. Pentru că se schimbă viața unor oameni? Și asta este de reținut dacă ne uităm la voalul miresei care plutește în sosul chiftelelor.

Și totuși, există ceva care nu ne lasă complet năuci. Este faptul că globalizarea a venit prea repede peste o realitate ce-și aranjase altcumva aliniamentele, iar principiul acesteia este încă funcțional. El este cel care a stricat nunta. În fapt, nu este cazul să apară o altă generație care să ceară succesiunea. Adversitatea este soluția.

Cu ce vine globalizarea? Cu pretenția de a schimba principiul care a spart nunta. Ea nu doar că trebuie să aibă loc, ci chiar trebuie să pună bazele unei competiții, pentru ca nunțile să fie tot mai multe și toate să reușească.

Nota bene: *Analizele lui Noam Chomsky (cel mai influent intelectual al lumii) despre rolul SUA (desigur, al actualei administrații) în lumea de azi și ale lui Jürgen Habermas (cel mai notoriu filosof al momentului) despre misiunea Europei (desigur, a elitelor comunitare) mi-au sugerat această casetă. Casetă se numește, de fapt, „Lema Chomsky - Habermas” (vezi: www.chomsky.info și www.habermasonline.org)*

Confirmarea schimbării

Ieșirea din logica primei modernități nu poate fi una instantanee, ba chiar ea durează de câteva decenii și încă nu putem fi siguri că și-a epuizat evoluțiile. Astăzi cunoaștem varianta deviantă a supranaționalului gestionat în interesul național al unei superputeri. Starea aceasta, fără să fie globalizare, are extensie globală. Intrarea într-o nouă modernitate nu va fi un fapt care se produce brusc. Este vorba de nașterea și internalizarea valorilor specifice și apoi de structurarea guvernantei globale. Ar putea să fie în calcul perioade mai lungi decât așteptările generaționale actuale.

Cert este că prin supranaționalul hegemonic nu am depășit internaționalul adversativ. Principiul adversității face regulile regimului și relațiilor internaționale. Suntem în declinul primei modernități care caută surrogate matriceale pentru noua modernitate, practic pentru a zădărnici însinuarea ei. Adevăratul conflict între civilizații nu este cumva marcat religios (Huntington, 1998), ci este un conflict între valorile primei modernități și valorile celei de-a doua modernități (Beck, 2003), mai ales din perspectiva regimului global.

La drept vorbind, ne aflăm într-un conflict acerb dintre regimul supranațional gestionat național de o superputere și ceea ce ar trebui să se contureze ca regimul postnațional al societății globale. Arhitectura instituționalizată a postnaționalului ar trebui să definească regimul societății

globale. Se mută definitiv accentul de pe instrumente (statele-națiuni, bunăoară) pe societate ca sumă de actori (societatea civilă, comunități epistemice, entități profesionale, grupări de lobby, structuri de reprezentare, societăți comerciale, comunități de interese, identități minoritare etc.).

Societatea globală este eminentamente postnațională, chiar dacă ea ar putea să conțină reconfigurări poststatale la nivelul guvernantei. O perioadă statul va funcționa regresiv, în sensul diminuării rolului și funcțiilor lui tradiționale, până la apariția formulelor de administrare specifice societății postnaționale.

Experimentul guvernantei UE, prin partajarea competențelor pe niveluri și accesibilitatea la decizie a altor componente decât cele ale statului-națiune, pare să prefigureze societatea globală de tip postnațional. Guvernanța UE aproximează de manieră funcțională aliniamentele societății globale. Desigur, cu multe necunoscute în ceea ce privește zonele de coliziune dintre valorile care ies din grila motivațională și cele care instituie reperele noii grile. UE este, din acest punct de vedere, un spațiu de conflict deschis dintre prima și cea de-a doua modernitate. Dintre lumea concurenței randamentale, care exclude, și lumea competiției pentru performanță, care se redispune după reguli inclusive. S-ar putea ca o perioadă mai lungă să nu se funcționalizeze mecanismele și practicile, dar s-a creat o dependență de această cale, iar aderența are forța să împingă lucrurile

înainte. Desigur, nu împotriva logicii naturale a competiției, ci împotriva reflexelor condiționate irațional de adversitate.

Proba de economie

Modelul economic are influență enormă în evoluții pentru că el deja a efectivizat tendințele postrandamentale, a reglementat concurența drept competiție, a limitat excluderea socială introducând coeziunea socială, a făcut ca munca să corespundă esenței umane transformând creativitatea și cunoașterea în resursele preeminente ale economiei, a reconciliat natura umană cu natura-mamă reducând externalitățile negative.

Desigur, aceste străpungeri sunt în economia europeană și ele nu sunt la fel de spectaculoase precum cele din economia americană. Marea diferență care devine specifică este că în economia europeană nu se mizează pe speculație, pe excesele pieței ca regulator, pe deversarea în exterior pe canalul monetar a deficitelor cronice, pe consumul stimulat prin politica de rostogolire a creditului, pe etosul permisivității succesului, pe iluzia monovalenței tuturor posibilităților etc.

Regula în economia randamentală este excluderea. Concurența ca țintă este o formulă a adversității cu consecințe structurale. Chiar ideea de concurență devine în practica americană o extensie a adversității. Modelul

este bun dacă exclude, mai ales, oameni, și este rău dacă urmărește coeziune socială.

Logica adversității în formula americană a concurenței are o ultimă consecință: randamentul este antiuman, economia este antisocială. Altfel este europeană! Chiar dacă pare caricatural, semnificațiile nu sunt inventate pentru a susține ipoteza buclei deviate în care s-a ajuns și în economia hrănită de supranaționalul confiscat de o superputere. Economia americană este consecventă cu logica superputerii ajunse să gestioneze supranaționalul. Nu o poate face decât pe baza principiului adversității, translatată în economie prin formula academică a concurenței, adică prin regula excluderii.

Economia europeană, pentru că încearcă să aibă finalitate socială limitând excluderea, recunoaște deschis că este distributivă. În economia europeană cooperează inteligent și Friedman, și Keynes, spre deosebire de economia americană, unde la tribună se află Friedman, iar motorul economiei este alimentat de Rumsfeld după manualul lui Keynes. Unde se deversează rezultatele? În proiectul supranațional, pe diviziile valorilor unei lumi a adversității. Ce efecte are proiectul? Reproduce adversitatea, ca singură regulă a testării performanței randamentale. Economia este scopul, societatea este cel mult mijlocul. Ingredientul ideologic al adversității în faza în care o superputere gestionează supranațional omenirea nu poate fi decât corectitudinea politică. Orice superputere ajunge la desăvârșire: este suficientă sieși!

Desigur, există o timorare europeană în raport cu proiectul american. Ba chiar uneori devin evidente încercările de imitare a modelului. Nu încapе îndoială că Europa se afla la o răscruce: ori decade acceptând regula adversității în care jocul este făcut de SUA, ori devine ea însăși, urmând calea societății globale. Adică, ori își pierde identitatea favorizând prelungirea preglobalizării americane (sau – direct spus – americanizării lumii), ori renaște optând pentru era globalizării la timona căreia se află.

Proiectul american, cu alte cuvinte preglobal, este unul al economiei ca suport material al adversității, în timp ce proiectul european, adică global, este unul al societății, ca suport spiritual al competiției. Este o răsturnare de sensuri mai mult decât conjuncturală; este chiar schimbarea opțiunilor pentru o altă modernitate. Din punctul acesta de vedere americanii chiar sunt de pe Marte, iar europenii de pe Venus (Kagan, 2003).

Dinamismul economiei americane este esențialmente determinat de componența disimulată a economiei de război (SIPRI, 2003). Practic, bugetul militar al Statelor Unite a egalat deficitul bugetar federal, de peste 500 mld. \$. În UE asta este de neimaginat. Comenzile de la bugetul federal spre sectorul superspecializat al C-D militare și spre producția propriu-zisă de apărare accelerează evoluțiile în celelalte sectoare. Relansarea în industrie a programelor militare în perioada Reagan a făcut posibil avântul din perioada Clinton și a motivat și altcumva

decât pe baza valorilor libertății și democrației campaniile din Afganistan și apoi din Irak.

Randamentalismul american are nevoie de adversitate ca să performeze, societatea globală europeană are nevoie de competiție care să-l reincludă pe cel învins în competitivitate. Modelul american are un singur învingător, mereu același, în timp ce modelul european admite reluarea competiției pentru toți competitorii. America iubește ruleta rusească, iar Europa turnirul cavaleresc. Modelul american este eminent al preglobalizării, unde funcționează principiul adversității. Modelul european este al globalizării, unde principiul este al jocului de echipă, al competiției.

Unde ajungem?

Punctul critic al evoluției erei adversității este ecranat de tendința supranațională de tip hegemonic. Practic, se amână consecințele printr-o decizie cinică de genul „după noi, potopul!”.

În realitate, lucrurile stau și mai rău. Starea conflictuală dintre modelul erei preglobale și cel al globalizării, reprezentate politic unul de SUA, celălalt de UE, este tot mai dificil de temperat. Modelul adversității a devenit tot mai iritat de modelul competiției. Aproape că nici nu mai contează ideile în dispută. Unii chiar vorbesc de un conflict structural în interiorul Occidentului, între Vest și Vest. (Glucksmann, 2003). Totuși, contează faptul că modelul

adversității exclude unilateral alternativa competiției. De fapt, chiar aceasta este rațiunea profundă a modelului adversității: să excludă. Pe măsură ce modelul competiției se înfiripă, ba chiar ar putea să iradieze idei și practici, tensiunea crește în modelul adversității.

Nu se explică altcumva faptul că astăzi deja se vorbește de două Occidente, unul european și altul american. (Garton Ash, 2004), aflate în contrapunere ireconciliabilă.

Trebuie spus că aspectele contradictorii ale modelelor pe care le reprezintă SUA și UE deschid o zonă de conflict necunoscută în istorie. Nu atât pentru că se produce acolo unde niciodată nu s-a mers până la a anula șansele de coalitie, ci pentru că se suprapune pe alte conflicte, chiar armate, în care, într-un fel sau altul, ambele părți sunt implicate. Dacă ar fi în joc doar dimensiunea economică nu ar fi așa de grav, deoarece potențialul de echilibru între adversari este în acest domeniu o realitate. Componentele militare și ideologice sunt cele care îngrijorează. Într-un fel ironic, ambele părți au transferat asupra celorlalte nevrozele din timpul războiului rece și sunt pe cale să identifice un nou (și se pare salvator) dușman care să le motiveze nevoia de luptă. Pentru că autorul primei modernități este Occidentul în întregime și ea, criza modernității bazate pe industrialism și funcțiile statului-națiune se receptează drept criză a Occidentului. UE are și o altă necunoscută în această criză când acționează ca Europa istorică, după ce va fi reușit să includă toate țările europene.

Dincolo de inflamarea identităților însă, nu putem să nu remarcăm apropierea evoluțiilor de o masă critică a schimbării. Deocamdată funcționează legea pendulului, dar ar putea să funcționeze și legea bulgărelui de zăpadă. Totul este de unde pornește și spre ce se îndreaptă, căci efectele sunt previzibile: un model dispare. Care? Cel în care omul este o roțiță randamentală sau cel în care omul este resursa preeminentă? Răspunsul oricum vine, chiar dacă noi nu îl dăm. Opțiunea pentru UE este, în particular pentru români, un fel de răspuns.

Bibliografie

- Beck, U. (2003). *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare*, Editura Trei, București
- Dinu, M. „Relevanța rațională a paradigmelor difuze”, în *Economie teoretică și aplicată*, nr. 1(496), pp. 112-116, 2006
- Garton Ash, T. (2004). *Free World. America, Europe and the Surprising Future of the West*, Random House, New York
- Glucksmann, A. (2003). *Ouest contre Ouest*, Plon, Paris
- Huntington, S.P. (1998). *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, București
- Kagan, R. (2003). *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, Alfred A. Knopf, New York
- Roger, Ph. (2002). *L'ennemi américain: Généalogie de l'antiaméricanisme français*, Seul, Paris
- Stiglitz, E.J. (2005). *Globalizarea. Speranțe și deziluzii*, Editura Economică, București
- SIPRI Yearbook (2003). *Armaments, Disarmament and International Security*, SIPRI, Stockholm
-
-

Emergențe*

Provocarea esențială a integrării României în Uniunea Europeană (UE) are consistența răspunsului la întrebarea: „suntem, noi, românii, compatibili cu universul de valori spre care ne îndreptăm?”. Este vorba de un răspuns rațional și moral în egală măsură, care trebuie să se asigure de efortul stăruitor pentru înțelegerea responsabilităților și drepturilor, ca și de identificarea mijloacelor posibil de angajat în această pregătire de șantier.

Conștientizarea aliniamentelor integrării vizează deopotrivă elitele ca și România profundă. Integrarea în UE, dominată de viziunea politică imediată, trebuie așezată pe fundamentele viziunilor complexe, ale duratei medii și lungi, în semnificațiile cărora să se legitimeze și motiveze efortul propriu.

Proiectul este unul al calculului rațional de oportunitate generat de condiționalitatea „ori, ori”. Varianta ce ni se oferă de acces la modernitate nu are – datorită situației noastre concrete, reprezentată de istorie – alternativă ideatică, morală (pentru că nu avem de ales!), ci doar acțională. Proiectul este al lui „cum” și nu al lui „ce”. Creativitatea trebuie angajată pe latura materială, și nu pe cea metafizică. Ideea există, drumul către ea trebuie construit!

* Text apărut în nr. 10 al revistei „Economie teoretică și aplicată” cu titlul *Ieșirea din alternativă*.

Întrebarea tutelară de mai sus are nuanțe ce trădează dificultățile procesului. Nu încapă îndoială că motivația este legată de perceperea dilematică a obiectivului, de la oscilațiile ideologice ale lui „vrem să ne compatibilizăm?” la ezitățile realiste ale lui „putem să ne compatibilizăm?” (Weber, 2001)

Cum, mai ales cum!

Starea ideală în care ne aflăm – și moral, și acțional – este reprezentată de o singură alternativă, cea derivată nu din obsesia pentru cel mai bun univers de valori în care să ne integrăm, ci din alegerea pragmatică a variantei comportamentale pentru a ne integra cât mai bine folosind orice metodă, indiferent de propensiunea ideologică (Pelkmans, 2003). Într-un fel reduționist, ne aflăm în situația de a nu avea alternative de valori, ci doar de acțiune.

Alegerea fundamentală a fost făcută în maniera spontan și colectiv (Aron, 1962); ea s-a referit la alternativa vechiului sistem, inițial, ca apoi să ia forma concretă a modelului european de economie și societate. Este vorba, în esență însă, de o opțiune redimensionată în timp, profilându-se un proces tranzițional în două etape, cea a tranziției interne și cealaltă a tranziției externe.

Sensul tranziției – ruperea cu sistemul comunist și declanșarea proceselor transformătionale care să

efectivizeze sistemul capitalist și integrarea în modelul european de economie și societate – este abordat istoricist, într-o formulă excepțională. Reușita tranziției nu e o fatalitate a opțiunii pentru model, căci în absența răspunsului la întrebarea „cum să facem?” (mai bine, mai repede, mai profund etc.) incertitudinea nu poate fi evitată. Șansa tranziției nu ține direct de opțiunea fundamentală, ci de acțiunea în favoarea transformării. După cum este discutabilă varianta că simpla declanșare a schimbării postcomuniste, prin efectul dependenței de cale, ne duce unde trebuie. Ipotetic ne poate duce dinspre comunism spre un spațiu, greu definibil în manieră logică, al postcomunismului, unde indeterminarea ar favoriza principiul hobbesian al „fiecăruia împotriva tuturor”, iar inconsistența și imprecizia sensului ar putea să legitimizeze tentația ingineriei sociale.

Nu este întâmplător faptul că tranziția exterioară funcționează ca o ancoră pentru sensul și direcția schimbării postcomuniste, epuizând tactic varianta gorbaciovistă de schimbare – o tentație reală pentru anumite elite – și depășind strategic presiunea favorabilă Consensului de la Washington, prea abstract și prea bazat pe asumții.

Procesele transformatoare reale au avut distorsiuni, mai ales motivate conjunctural, evident încă și politic. Dar odată cu luarea în serios a programului de asociere, cu deosebire la constatarea asimetriilor pieței regionale

și a pierderilor de competitivitate datorate funcționalizării fără noi a spațiului CEFTA, s-a produs o focalizare a performanțelor tranziției postcomuniste pe țintele specifice integrării în UE. „Cum să facem” a înlocuit definitiv dilematicul „ce să facem”.

Integrarea ca proiect de modernizare

Singurul punct de sprijin – într-o așteptare arhimedică – în tranziție este să se mizeze pe vectori raționali de generare a transformării (Aslund, 2002). Ce ar însemna aceasta?

În mod esențial, evidențierea unei nevoi absolute de a înțelege că integrarea este un nou proiect de modernizare a României, cel de-al doilea pentru Occident (Beck, 2003), cel dintâi pentru Orientul european (Dinu, 2004). Pentru fundamentarea acestui proiect se pornește de la conștientizarea originilor înapoierii în Europa de Est (Chirot, 1989). Cu alte cuvinte, de la ingredientele de pornire în transformare. Apoi se estimează șansele de a se ajunge la modelul țintă.

Ceea ce ne face să susținem că Europa de Est nu a reușit să finalizeze proiectul primei modernizări (originat în viziunea Ilumiștilor despre mecanismele progresului, pe fondul efectelor primei revoluții industriale și cu instituțiile politice create de revoluțiile naționale) este faptul că ingredientele sociale la care a apelat erau total

alte, oricum diferite ca funcții și mesaje, decât cele ale Occidentului.

Acestea au fost: preeminența naturii în definirea ofertei de resurse, ritmul naturii în organizarea existenței, comunicarea folclorică, de tip oral, dependența de modele formative ale trecutului (paseismul), prudența în schimbarea statutului social, frica de necunoscut, dependența de normele comunității, mai ales rurale, noblețea justificată de zestre, acceptarea cutumelor și refuzul dilemei, eșuarea în paternalism, confortul căutat al tradiției, relaționarea ierarhică, gândirea emoțională și trăirea evenimentială a vieții, îndeletnicirea artizanală, propensiunea spre mesianism și fatalism ș.a.m.d.

Occidentul a dat conținut primei modernități prin: lupta pentru dominarea naturii, impunerea regulii randamentului, comunicarea rațională și literatura scrisă, miza pe dimensiunea prospectivă a formării, căutarea aventurii pentru reușită, asumarea riscului individual, discernământul individual ca suport al inițiativei, fuga după proprietatea privată ca împlinire a autonomiei individuale, confruntarea de idei și contrazicerea ca dinamică a comunicării, refuzul controlului comunitar și promovarea dreptului natural la inițiativă, obsesia pentru inovare, alegerea modelului poliarchic de gestionare a puterii, gândirea rațională, vocația specializării profesionale, pragmatismul social etc. (Dinu, 2006).

**Sistemele de valori constitutive
ale Orientului și Occidentului Europei**

EUROPA	
ORIENTALĂ	OCCIDENTALĂ
Preeminența naturii	Dominarea naturii
Ritmul naturii	Randamentul
Foldor	Știința
Emoție	Rațiune
Paseism	Prospectare
Prudență	Aventură
Frică	Risc
Comunitate	Individ
Zestre	Proprietate
Acceptare	Contrazicere
Paternalism	Autonomie
Conformare	Inițiativă
Imitare	Inovare
Tradiție	Modemitate
Ierarhie	Poliarhie
Artizanat	Specializare
Experiențe politice	
Revoluție	Evoluție
Autocrație	Democrație
Locuitor	Cetățean
Totalitarism	Liberalism
Comunism	Capitalism

Valorile constitutive ale Orientului Europei au făcut ca prima modernitate, pentru care am optat și noi românii la mijlocul secolului al XIX-lea (cu un secol în urma Occidentului!), s-a dovedit un proiect politic în parte eșuat. În fapt, nu s-a rupt dependența de calea nonoccidentală, deoarece niciun ingredient al civilizației autohtone nu și-a pierdut relevanța. Oricum, evoluția, fie

ea și sub forma imitației, a adaptării formelor cu speranța că fondul se va efectiviza cândva, a fost întreruptă de regimuri autoritare/totalitare, România intrând în bucle deviante ale istoriei în care schimbarea a avut baze ideologice.

Priorități ale ieșirii din periferie

Intrare în proiectul celei de-a doua modernități – ca proces de integrare – înseamnă următoarele:

1. Să se spargă blocarea în condiția de periferie, românii să fie *altcumva* (să renunțe la comoditățile naturale) și să fie *altcineva* (să-și recentreze identitatea prin refacerea relației cu munca, extrem de deteriorată, să internalizeze *cultura legalității*, alături de *cultura democrației* și *cultura antreprenorială*);

2. Să se iasă din *logica ratării*, reprezentată de faptul că prima modernitate n-a fost asimilată organic (s-a preferat formula importului de rețete instituționale, a schimbării de sus în jos, în absența unor standarde în privința coerenței și orizontului de timp al transformărilor). Românii s-au ilustrat cu inconsecvență în formularea opțiunilor pentru modele de dezvoltare.

Intrarea în a doua modernitate – echivalentă pentru noi cu integrarea în UE – este o soluție de natură fundamentală. Chiar și ca alegere.

Amprenta profund transformatoare a tranziției exterioare se referă explicit la mentalități, deși este dificil

să izolăm la nivel de strategie o țintă de această consistență. Cert este faptul că acceleratorul și multiplicatorul efectelor de schimbare care este mentalitatea, la un loc cu comportamentele sociale și reperele culturale aferente, prezintă o importanță specială pentru asigurarea diferenței necesare a integrării ca proiect de modernizare.

Cumva, în regim de necesitate, este cazul ca schimbarea să fie însoțită în România și de scoaterea la vedere a consecințelor rafinate ca urmare a unui exercițiu istoric în favoarea creșterii economice, întoarsă spre formula dezvoltării durabile și fructificată ca suport generator de modernizare. Centrarea pe om a efectelor transformatoare este esențială pentru a declanșa propagarea modernității. Este o miză excepțională de care, bunăoară, educația este responsabilă, dar și agenda politică croită pe reperele democrației și legalității, repertoriul cotidian al societății civile ținând spațiul implicării în viața publică pentru prevenirea alterării jocului de interese, competiția asumată a bunelor practici și a exemplului semnificativ din perspectiva morală și a standardelor de viață.

Problema organizării comunității și a teritoriului competenței individuale în formulă derivată din modele de civilizație, de la arhitectură până la utilități, de la vizibilizarea regulilor până la ritualizarea performanței comportamentale și respectarea rețetelor de fabricație constituie o măsură sensibilă a efectivizării tranziției.

La urma urmelor, prin tranziție – interioară și exterioară – nu funcționalizăm un sistem abstract de economie și societate, ci un mod de viață care să ne individualizeze fără să ne marginalizeze.

Dificultatea intrării în noul proiect crește datorită dependențelor de valori transferate în mentalul și comportamentul colectiv de comunism și neînclămate integral de tranziția postcomunistă. Propensiunea spre abordările revoluționare ale schimbării, ilustrată de decembrie '89, definirea raporturilor de putere și gestiune a puterii din perspectiva statului, și nu a cetățeanului, inclusiv prin Constituțiile recente, sunt câteva variabile cu influență enormă. Bunăoară, rolul societății civile în desăvârșirea tranziției postcomuniste este unul marginal și acest fapt se datorează, între altele, viziunii ideologice de gestionare a puterii, în numele statului sau al poporului și nu – cum este normal – în numele cetățenilor (Smith, 1998).

Secretele perspectivei pragmatice

Întrebarea legitimă este: „cu ce să începem? Integrarea pentru români se dovedește și o chestiune de reconstrucție, inclusiv mentală. În fond, pentru a ne compatibiliza cu modelul de modernitate – de a ne oferi șansa ajungerii pe valul care ne duce la modernitate – înseamnă să schimbăm ingredientele orientale ale civilizației noastre, să le înlocuim cu cele ale civilizației care a desăvârșit prima

modernitate și se află pe valul celei de-a doua modernități. Ingredientele – am constatat – sunt numeroase și, până la urmă, constituie substanța generică a profilului uman definit de civilizația Europei Orientale.

Și totuși, sunt cel puțin patru dimensiuni în care pot opera cu rapiditate – la nivelul unui orizont de așteptare de tip generațional – factorii acceleratori ai noii modernități. Aceștia sunt:

1) raționalitatea (poate și raționalizarea) progresivă a gândirii prin reforma *universității* ca centru de iradiere a standardelor de performanță materială și spirituală;

2) stimularea opțiunii pentru calea *individuală* de acces la avuție definită ca inițiativă personală și apetență pentru riscul investițional, în cadrul respectului pentru normele economiei monetare și ale sistemului bancar. Bunăoară, creditul trebuie văzut ca impulsul pentru instituirea structurilor economice producătoare de proprietate, ca suport al satisfacerii nevoilor, și nu ca o cale de încurajare a consumului sau de ostentație în afișarea semnelor averii. La drept vorbind este cazul să se reconstruiască regularitatea esențială dintre economia monetară și economia reală pentru a rupe cercul vicios al obținerii de valoare prin speculă, scheme redistributive ce mizează pe credința în noroc etc.;

3) organizarea și administrarea puterii să se ordoneze după *principiul binelui și bunului public*, și nu al intereselor de grup sau individuale și

4) acceptarea dialogului public și al *judecării soluțiilor alternative* pentru a emite judecăți de valoare care să nu elimine adevărul și să nu afecteze libertatea.

Este cumva un model de tranziție de la „ignoranță, pământ, autocrație și unanimitate” la „universitate, credit, reprezentare și dizidență” (Barbu, 2005). Este tranziția de la limitele Orientului la limitările Occidentului european, de la viziunea ierarhică la viziunea în rețea, de la eșuarea în disputa asupra drepturilor la angajarea în echilibrarea drepturilor cu responsabilitățile (Rifkin, 2006).

Fascinația repetată pentru forme fără fond

Proiectul de modernizare are nevoie de o reală conștiință nu doar la nivelul elitelor (deși, adeseori, elitele sunt mai rătăcite în dubititudini decât omul obișnuit).

Singura modalitate testată de a se obține un grad mai mare de atașare la proiect prin cunoaștere ține de școală (în general) și de universitate (în special). Abordarea acestui aliniament cu forță de propagare a modernității nu poate fi făcut nici hei-rupist (cum, de altfel, se procedează de decenii) și nici prin raportare la modele izolate.

Bunăoară, presiunea unor grupuri de a concepe implicarea universității în proiectul celei de-a doua modernizări prin apel la tradiție goleşte de sens rolul școlii superioare, întorcând-o cu fața spre trecut, eventual spre standardele primei modernități.

La polul opus se situează încercările tot mai insistente de a gândi transformarea universității românești după experiența plutonului elitar al universităților americane, ajunse în această poziție de invidiat în contexte nerepetabile și prin combinații absolut specifice de factori, de la finanțare până la ieșirile pliabile pe o cerere de nișă, cu determinări geostrategice de natură excepțională.

Căutarea unei căi de transformare a universității concordantă cu nevoia internalizării valorilor ce țin de proiectul românesc al celei de-a doua modernizări nu înseamnă nicio reautohtonizare a unui învățământ (și așa tarat de amprenta autarhiei de până la postcomunism) nici copierea îndistinctă a experienței la limită, ci pur și simplu reforma contextuală a acestuia. O reformă deschisă țintelor de etapă în evoluția României într-o formulă integrativă care ne obligă la convergență, cu scopul atingerii parametrilor de performanță ai modelului european de societate. Aceasta este posibilă doar în situația în care și universitatea se europeanizează ca funcționalitate, curricula și evoluție (și nu se americanizează!).

În fapt, preluarea modelului american de universitate ar face ravagii prin revenirea la înclinația arătată în perioada primei modernizări, spre varianta contraproductivă a formelor fără fond, de astă dată cu sensul alegerii țintelor contrare, oricum incongruente, proceselor emergente europene.

Deficitul de cultură antreprenorială

Bătălia pentru tendințele celei de-a doua modernități înseamnă și ruperea dependențelor perverse de cale, de trecut. Între altele, paternalismul (alături de viziunea patriarhală) se arată a fi cu urgență limitat în spectrul de reflexe condiționate de regimul comunist, dar și de o istorie plămădită de regulile spirituale ale comunității rurale regularizate de ciclurile naturii.

Ponderea îngrijorător de mare a populației aflate în perimetrul comportamental al economiei naturale, al activităților nemonetizate, pentru care schimbul înseamnă cel mult troc, arată nu doar decalajul de recuperat prin integrare, ci și condiția oarecum reproductibilă a periferiei, care blochează modernizarea.

În fapt, ne aflăm în situația de a goli de conținut ideea de economie de piață dacă avem în vedere faptul că – după unele calcule probabil discutabile – peste trei sferturi din populația României nu apelează la o relație comercială, de schimb monetar echivalent, în obținerea bunurilor de subzistență. La care se adaugă, în unele etape, nemonetizarea unor activități, ca și a producției, inclusiv industriale (recursul uneori la barter sau plata în natură), ceea ce face să fie vorba de aspecte esențiale ale tranziției postcomuniste, de tipul construcției fundamentelor

economiei de piață, care trebuie continuate și în etapa integrării în economia UE (Dăianu, 2002).

Starea aceasta de fapt reflectă ceva mai profund, ce apare drept consistența și persistența situației de criză însoțitoare a tranziției la economia de piață, adică, în esență, fenomenul înapoierii, al defazării cronice față de ciclurile de modernizare, o prelungire a proceselor specifice economiei precapitaliste, o economie abordată cu mentalități ce țin de obișnuințele productive de autoconsum. Împrăștierea proprietății agricole, ca impuls, apoi blocarea funcționării pieței funciare, ca răspuns, pe fondul rezistenței în timp a profilului descurcăreț al românului în situații de crize cronice – un model al periferiei blocate în confortul suficienței și al asimilării celei mai devastatoare crize – constituie cauza acestei adevărate pietre de moară agățate de gâtul românilor aflați în vâltoarea integrării în UE și în transformarea acestui efort – sperăm că nu sisific – într-un proiect de modernizare.

La drept vorbind, fondul de inițiativă individuală și de înclinație spre asumarea riscului investițional este drastic limitat de dependența de condiția de periferie procesată dintotdeauna și care a zădărnicit efectivizarea valorilor primei modernități.

Proba supremă a ieșirii din periferie ca țintă esențială a procesului de integrare în UE trebuie luată în serios!

Intrarea în scenă a cetățeanului

Efectivizarea oricărui proces social sau economic se traduce în termeni de internalizare a valorilor conținute. Proiectul de integrare este esențialmente conceput ca parcurs al unui proces de europenizare, adică de asimilare a valorilor și spiritului european care să genereze comportamente de adecvare la model, de compatibilizare și convergență cu standardele europene și de omogenizare a efectelor, în cele din urmă în privința difuzării bunăstării.

Fără atitudinea proactivă a cetățeanului, ca personalizare a proiecției echilibrului structural și dinamic dintre drepturi și responsabilități, este greu de crezut că se pun bazele europenizării. Asumarea rolului preeminent al discernământului individual care să asigure normele funcționării instanțelor publice – inclusiv a statului – de gestionare a puterii ca bun public centrat pe binele public în judecarea jocului de interese și în garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale individului asigură ingredientele conștiinței europene a cetățeanului.

Oricum, proiectul celei de-a doua modernizări, pentru a scăpa de pericolul formelor fără fond, are nevoie de sensul schimbărilor produse de jos în sus, care se manifestă între altele prin transformarea condiției umane individuale într-o cauză a cetățeanului – animat de metoda soluționării problemelor contextuale prin dialog public și argumentare

rațională (Marga, 2006). Nu încapă îndoială că este vorba de urgența unei presiuni de jos pentru a schimba viziunea care perpetuează dependențele de stat ca instrument de gestionare a puterii, practic fiind vorba de o situație ce contrazice logica democrației prin faptul că elitele operează pe palierul politicii fără să se raporteze dinamic la preferințele cetățenilor, adeseori atentându-se la consistența formulelor de testare a legitimității puterii prin prelucrarea autoritară a mecanismelor democratice, prin falsificarea relației stat-cetățean, operându-se cu relația stat-locuitor (Barbu, 2004).

Semnalul refacerii corelațiilor pe aliniamentele politice este dat de apariția vocii publice, de rolul de actor vizibil al societății civile, fondată pe standarde comportamentale specifice misiunii de moderare a puterilor în stat și în exercitarea de către stat a misiunii sale de reprezentare a intereselor cetățeanului.

Acceptarea riscului și acoperirea costurilor

Integrarea ca proiect de modernizare este o formulă a angajării efortului propriu în contexte favorizante de tip integrativ. Dar este totodată și un proces sensibil de redefinire a identității și de reconfigurare pe datele performanței a identificărilor cu valorile modelului țintă. Într-un fel, ieșirea din periferie are avantajul că devine o

funcție a supranaționalului, dar nu pot fi decontate rezultatele doar pe seama acestei împrejurări, în absența angajării mijloacelor proprii.

Împrejurarea că este definitorie pentru efortul propriu oportunitatea de a valorifica ajutorul extern nu trebuie ratată, efectul de centrifugare a caracteristicilor de periferie pe care-l determină modelul european de integrare trebuie valorificat, dar nu este suficient să ne limităm la aceste oferte. Factorii externi de dezvoltare sunt adjutanți ai factorilor interni, combinarea lor creativă și eficiență contează cel mai mult.

Evoluția nu este spontană, nu se petrece de la sine; ea trebuie provocată pentru a avea un sens anume și un ritm accelerat, care să nu contrazică orizontul de așteptare în privința efectelor de bunăstare, în propagarea modernității până la atingerea masei critice definite de standardele de performanță ale modelului.

În cazul integrării asumarea riscului ia forma susținerii proceselor de convergență, mai ales definite din perspectivă reală, combinarea factorilor indigeni și atrași pentru efectivizarea reducerii decalajelor, ansamblu de transformări care trebuie gestionate pentru a nu lua forma acută a crizelor de creștere. Nu este o cale regală, ca niciuna în astfel de proiecte, dar este singura alternativă de a ieși din condiția istorică de periferie.

Rămâne, evident, îndoiala cu privire la ratarea proiectului de modernizare. Adevărul este că românii se află într-o situație limită, cel puțin provocarea integrării trebuie percepută așa. Ratarea șansei de a intra în proiectul celei de-a doua modernități nu înseamnă doar că România se blochează în vechiul proiect, ratat, al primei modernități, dar pierde și avantajul de a arde etapele, de a îndrepta resursele ce ar trebui alocate pentru încheierea unor procese trenante, deviate, abandonate, spre cele specifice noului context.

Cert este că, spre deosebire de primul proiect de modernizare, unde am avut grade mari de libertate, inclusiv de a alege, acum există ciudatul avantaj că nu avem decât un singur grad de libertate în alegere – Uniunea Europeană – și mai multe grade de libertate în cum să facem integrarea (mai repede sau mai încet, bunăoară). Reușita este o constrângere a opțiunii.

Bibliografie

Aron, R. (1962). *Dix-huit leçons sur la société industrielle*, Editions Gallimard, Paris

Aslund, A. (2002). *Building Capitalism. The Transformation of the Former Soviet Bloc*, Cambridge University Press, Cambridge and New York

Barbu, D. (2004). *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, Editura Nemira, București

Barbu, D. (2005). *Politica pentru barbari*, Editura Nemira, București

Beck, U. (2003). *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului, răspunsuri la globalizare*, Editura Trei, București

Chirot, D. (editor) (1989). *The Origins of Backwardness in Eastern Europe: Economics and Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles

Dăianu, D., Vrânceanu, R. (2002). *România și Uniunea Europeană. Inflație, balanță de plăți, creștere economică*, Editura Polirom, Iași

Dinu, M. (2004). *Globalizarea și aproximările ei*, Editura Economică, București

Dinu, M. (2006). „Relevanța rațională a paradigmelor difuze”, în revista *Economie Teoretică și Aplicată*, serie nouă, nr. 1 (496), 2006, București

Marga, A. (2006). *Filosofia unificării europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca

Pelkmans, J. (2003). *Integrare europeană. Metodă și analiză economică*, Ediția a doua, Institutul European din România,

București

Rifkin, J. (2006). *Visul European. Despre cum, pe tăcute, Europa va pune în umbră „visul american”*, Editura Polirom, Iași

Smith, A.D. (1998). *Nationalism and Modernism. A critical survey of recent theories of nations and nationalism*, Routledge, London and New York

Weber, S. (2001). *Globalization and the European Political Economy*, Columbia University Press, New York

